

Н. П. Сиза

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя юридичного
факультету Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК НАПРАВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ З ОДНОГО СУДУ ДО ІНШОГО

Важливою умовою для забезпечення справедливого правосуддя є розгляд і вирішення справ компетентним судом. Правильна організація судової системи, чітке і юридично обґрунтоване визначення правил про підсудність, а також вимог до складу суду для здійснення кримінального провадження є гарантіями права на доступ до правосуддя та на повноважний суд.

Зазначені гарантії спрямовані на забезпечення реалізації норм міжнародно-правових актів, що проголошують право кожного при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [1, с. 42; 2].

Важливість додержання вимог закону щодо визначення підсудності та вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого підкреслюється наявністю у КПК процесуальної санкції за порушення правил підсудності, — таке порушення вимог кримінального процесуального закону визнається істотним і тягне за собою скасування судового рішення (п. 6 ч. 2 ст. 412).

Проблемні питання визначення поняття та видів підсудності у кримінальному процесі досліджувались у працях Л. Н. Гусева, Г. П. Івлієва, В. Т. Маляренка, О. Р. Михайленка, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, С. В. Оверчука, Г. М. Омеляненко, В. О. Попелюшка, В. М. Савицького, В. П. Шибіка та інших вчених.

У КПК передбачено новий підхід до розуміння підсудності, запроваджено нові ознаки для її визначення, суттєво змінено регламентацію направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. У зв'язку з цим потребують спеціального дослідження визначені ст. 34 КПК підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого.

Метою статті є визначення змісту підстав для направлення кримінального провадження з одного суду до іншого, з'ясування порядку вирішення

цього питання та формулювання пропозицій, спрямованих на конкретизацію механізму застосування ст. 34 КПК на основі системного аналізу норм кримінального процесуального законодавства України.

Перш за все слід звернути увагу, що у КПК 1960 р. було регламентовано нормами різних статей підстави та порядок вирішення питання про передачу справи з одного суду до іншого (ст. 38) та питання направлення справи за підсудністю (ст. 41).

У ст. 34 КПК ці питання об'єднано і визначено підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Положеннями цієї статті передбачено можливість передачі кримінального провадження з одного суду першої інстанції до іншого суду першої інстанції, а також з одного суду апеляційної інстанції до іншого суду апеляційної інстанції. При цьому терміни «направлення» та «передача» кримінального провадження вживаються як синоніми.

У КПК конкретизовано підстави для направлення кримінального провадження з одного суду до іншого, що має сприяти чіткому і однозначному розумінню і правозастосуванню в цій сфері.

Визначені у ч. 1 ст. 34 КПК підстави умовно можна поділити на дві групи: обов'язкові та дискреційні.

Обставини, які є підставами для обов'язкового направлення кримінального провадження з одного суду до іншого, передбачено абз. 1 ч. 1 ст. 34 КПК.

Перша підстава — надходження кримінального провадження до суду з порушенням правил територіальної підсудності. У Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 р. № 9-рп/2011 зазначено, що принцип територіальності побудови системи судів забезпечує територіальне розмежування компетенції судів загальної юрисдикції і зумовлений потребою доступності правосуддя на всій території України [3].

Проте, як зазначав С. В. Оверчук, існувала негативна тенденція недооцінки значення територіальної підсудності, що не виключало можливості вирішення питання про передачу справи в той чи інший суд довільно, на підставі суб'єктивних уявлень посадових осіб, які діють поза рамками судової процедури [4, с. 10].

Справді, вивчення практики застосування норм ст. 41 КПК 1960 р. свідчить про те, що найпоширенішою підставою для направлення справи за підсудністю були саме порушення правил територіальної підсудності.

Тому виокремлення в п. 1 ч. 1 ст. 34 КПК такої підстави для направлення кримінального провадження на розгляд до іншого суду, як порушення правил територіальної підсудності є цілком обґрунтованим і необхідним.

Правила територіальної підсудності визначено у ст. 32 КПК. Суд, до якого надійшло кримінальне провадження з порушенням правил територіальної підсудності, зобов'язаний передати його на розгляд іншого суду за

умови, якщо ця обставина виявилася до початку судового розгляду. Логічним буде висновок про те, що у випадку, коли порушення правил територіальної підсудності виявилось під час судового розгляду, ця обставина не може бути підставою для передачі кримінального провадження на розгляд іншого суду і вже не буде розглядатися як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК).

Друга підстава для направлення кримінального провадження на розгляд до іншого суду має місце, коли після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для судового розгляду.

Слід звернути увагу, що склад суду формується згідно з вимогами ст. 31 КПК за відсутності обставин, що виключають участь судді в кримінальному провадженні, передбачених ст. 75 КПК, та з урахуванням норм ст. 76 КПК, якою встановлено недопустимість повторної участі судді в кримінальному провадженні. Якщо у суді, до якого згідно з правилами територіальної підсудності надійшло кримінальне провадження, неможливо утворити законний склад суду для судового розгляду, суд зобов'язаний передати його на розгляд іншого суду.

Утворення нового складу суду може бути неможливим як у разі задоволення відводів (самовідводів), так і в інших випадках (наприклад, у ч. 9 ст. 31 КПК передбачено, що, якщо в суді, який згідно з правилами підсудності має здійснювати кримінальне провадження, неможливо утворити склад суду, передбачений цією частиною, кримінальне провадження здійснює найбільш територіально наближений суд, в якому можливо утворити такий склад суду).

Якщо обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження, — це третя підстава для направлення кримінального провадження на розгляд до іншого суду.

Право на справедливий суд передбачає розгляд справи законним судом за відсутності сумнівів щодо його неупередженості й безсторонності. У разі якщо обвинувачений чи потерпілий працює у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження, на момент здійснення кримінального провадження або ж працював раніше, незалежно від строку, який минув з часу його звільнення, таке провадження повинно бути передано на розгляд іншого суду.

До працівників суду, на яких поширюється зазначена норма, можна віднести і працівників апарату суду згідно із Законом України «Про судоустрій і статус судів», Типовим положенням про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 р. № 115, а також відповідними положеннями місцевих та апеляційних судів про апарат суду. До їх числа відносяться: керівник апарату

ту суду, заступник керівника апарату, керівник структурного підрозділу, заступник керівника структурного підрозділу, помічник судді, секретар судового засідання, консультант, судовий розпорядник та інші працівники апарату суду.

Четвертою підставою для направлення кримінального провадження на розгляд до іншого суду є ліквідація суду, який здійснював судове провадження.

Порядок утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції визначений у ч. 1 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якою передбачено, що суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідовуються Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду. Ця норма стала предметом розгляду Конституційного Суду України у частині конституційності положення про повноваження глави держави ліквідовувати суди загальної юрисдикції. У Рішенні Конституційного Суду України від 21 червня 2011 р. № 7-рп/2011 зазначено, що згідно з п. 23 ч. 1 ст. 106 Конституції України саме глава держави утворює суди у визначеному законом порядку. Аналіз положень Основного Закону України дає підстави для висновку, що право ліквідовувати суди є складовою повноваження, яке здійснюється у процесі реалізації Президентом України функції щодо утворення судів шляхом створення системи судів, якої не існувало раніше, реорганізації існуючих структур, злиття діючих і ліквідації окремих з них. Таким чином, процес ліквідації судів є невід'ємною частиною процесу їх утворення. Конституційний Суд України визнав такими, що відповідають Конституції України, положення ч. 1 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо права Президента України ліквідовувати суди загальної юрисдикції [5].

Якщо указом Президента України ліквідується суд, всі незавершені ним провадження повинні бути передані до іншого суду.

До дискреційних підстав для направлення кримінального провадження з одного суду до іншого належать три обставини, зазначені в абзаці 2 ч. 1 ст. 34 КПК: 1) місце проживання обвинуваченого; 2) місце проживання більшості потерпілих або свідків; 3) забезпечення оперативності та ефективності кримінального провадження. Суд може передати кримінальне провадження за цих обставин лише до початку судового розгляду і у виняткових випадках. Відповідні випадки повинні обумовлюватись забезпеченням доступу до правосуддя і права на справедливий суд.

Порядок вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого передбачено частинами 2–4 ст. 34 КПК.

У межах територіальної юрисдикції суду апеляційної інстанції питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого вирішується колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції. Межі територіальної юрисдикції суду апеляційної інстанції визначаються межами

відповідної адміністративно-територіальної одиниці: Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя.

Застосовуючи за аналогією вимоги закону щодо складу суду для здійснення кримінального провадження в апеляційному порядку (частини 4 і 8 ст. 31 КПК), можна стверджувати, що питання про направлення кримінального провадження з одного місцевого суду до іншого повинно вирішуватись колегією у складі не менше трьох професійних суддів відповідного суду апеляційної інстанції, які визначаються у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 35 КПК.

Приводами для розгляду питання колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції закон визначає: 1) подання місцевого суду; 2) клопотання сторони чи потерпілого.

Слід звернути увагу, що КПК, запроваджуючи новий процесуальний акт суду — подання, не визначає його процесуальну форму. Видається, що подання місцевого суду та клопотання сторони чи потерпілого про направлення кримінального провадження до іншого суду повинно містити, окрім необхідних реквізитів, обґрунтування наявності обставини, що передбачена ч. 1 ст. 34 КПК. На нашу думку, подання, яке надсилається до суду апеляційної інстанції, повинно бути підписано головою місцевого суду. Якщо ж питання ініціюється стороною чи потерпілим, їх клопотання повинно надсилатися до суду апеляційної інстанції через місцевий суд, до якого надійшло кримінальне провадження. До одержання рішення суду апеляційної інстанції судове провадження місцевим судом не може продовжуватися.

Подання місцевого суду та клопотання сторони чи потерпілого розглядаються і вирішуються колегією суддів відповідного суду апеляційної інстанції не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання (ч. 2 ст. 34 КПК). Днем подання слід вважати дату реєстрації подання чи клопотання в автоматизованій системі документообігу суду апеляційної інстанції.

Вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого здійснюється колегією суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у двох випадках, передбачених ч. 3 ст. 34 КПК: 1) якщо ставиться питання про необхідність передачі кримінального провадження з одного місцевого суду до іншого місцевого суду, який знаходиться за межами територіальної юрисдикції відповідного суду апеляційної інстанції; 2) якщо ставиться питання про необхідність передачі кримінального провадження з одного суду апеляційної інстанції до іншого суду апеляційної інстанції.

Під дію зазначеної норми підпадає також і обставина, передбачена ч. 2 ст. 32 КПК: якщо за правилами територіальної підсудності, визначеними ч. 1 ст. 32, кримінальне провадження стосовно судді має здійснюватися тим

судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, кримінальне провадження здійснює суд, найбільш територіально наближений до суду, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді, іншої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим, області, міста Києва чи Севастополя).

Приводами для розгляду питання колегією суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ є: 1) подання суду апеляційної інстанції; 2) клопотання сторони чи потерпілого.

Так як і подання місцевого суду, подання суду апеляційної інстанції та клопотання сторони чи потерпілого про направлення кримінального провадження до іншого суду повинно містити вказівку на обставину, що передбачена ч. 1 ст. 34 КПК, а також обґрунтування того, що вирішення справи виходить за межі юрисдикції апеляційного суду. Подання суду апеляційної інстанції підписується головою апеляційного суду і надсилається до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а клопотання сторони чи потерпілого подається до цього суду через місцевий чи апеляційний суд, до якого надійшло кримінальне провадження.

Подання суду апеляційної інстанції та клопотання сторони чи потерпілого повинні бути розглянуті і вирішені колегією суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ не пізніше п'яти днів з дня внесення такого подання чи клопотання (ч. 3 ст. 34 КПК). Днем внесення клопотання можна вважати дату реєстрації подання чи клопотання в автоматизованій системі документообігу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Склад колегії суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ повинен визначатися за правилами норм ч. 5 ст. 31 КПК, якою передбачено, що кримінальне провадження в касаційному порядку здійснюється колегіально судом у складі не менше трьох професійних суддів.

Про час та місце розгляду подання чи клопотання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого повідомляють учасників судового провадження, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання (ч. 4 ст. 34 КПК).

За результатами розгляду подання чи клопотання колегією суддів суду апеляційної інстанції чи колегією суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановляється ухвала (частини 2 і 3 ст. 34 КПК). З системного аналізу цих норм можна зробити висновок, що це може бути ухвала про направлення кримінального провадження до іншого суду або ухвала про відмову у направленні кримінального провадження до іншого суду. Ухвали повинні бути вмотивовані і відповідати загальним вимогам до судових рішень, встановлених статтями 369–380 КПК. Зазначені ухвали оскарженню не підлягають.

На думку автора, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ та суд апеляційної інстанції повинні повідомляти про прийняте рішення суду, який звертався з поданням, та особу, яка подавала клопотання.

Слід зазначити, що у випадку постановлення ухвали про направлення кримінального провадження до іншого суду, місцевий чи апеляційний суд, який здійснює судове провадження, повинен повідомити про прийняте рішення прокурора та інших учасників судового провадження і надіслати усі наявні матеріали до суду, який згідно з ухвалою зобов'язаний здійснювати кримінальне провадження. Суд, якому направлено кримінальне провадження, зобов'язаний розпочати судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання незалежно від стадії, на якій в іншому суді виникли обставини, передбачені ч. 1 ст. 34 КПК (ч. 6 ст. 34 КПК).

У випадку постановлення ухвали про відмову у направленні кримінального провадження до іншого суду місцевий чи апеляційний суд продовжує судове провадження.

Таким чином, у ст. 34 КПК наведено обґрунтований перелік підстав для направлення кримінального провадження з одного суду до іншого та загальні вимоги до порядку вирішення цього питання. З метою правильного й однакового застосування всіма судами загальної юрисдикції кримінального процесуального законодавства та уникнення неоднозначного тлумачення норм права вважаємо за доцільне надання роз'яснень Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ з питань визначення підсудності й, зокрема, змісту підстав та порядку вирішення питання про направлення кримінального провадження з одного суду до іншого.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю. К. Качуренко. — 2-ге вид. — К., 1992. — 200 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2011 р. № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11>
4. *Оверчук С. В.* Поняття та види підсудності в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. — К., 2005. — 20 с.

5. Рішення Конституційного Суду України від 21 червня 2011 р. № 7-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-11>

Сиза Н. П. Підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого

Анотація. У статті проаналізовано підстави та порядок направлення кримінального провадження з одного суду до іншого. Запропоновано авторську позицію щодо конкретизації механізму застосування ст. 34 КПК.

Ключові слова: місцевий суд, апеляційний суд, кримінальне провадження, підсудність.

Сизая Н. П. Основания и порядок направления уголовного производства из одного суда в другой

Аннотация. В статье проанализированы основания и порядок направления уголовного производства из одного суда в другой. Предложена авторская позиция по конкретизации механизма применения ст. 34 УПК.

Ключевые слова: местный суд, апелляционный суд, уголовное производство, подсудность.

Syza N. P. Grounds and order of sending criminal case from one court to another one

Summary. Grounds and order of sending criminal case from one court to another one have been analyzed in the given article. The author represents own position as to concretization of mechanism of application of article 34 of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Key words: local court, appeal court, criminal proceeding, jurisdiction.